

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พระภิกษุ และประชาชน เกี่ยวกับอุทยานการศึกษาในวัด โดยมีรายละเอียดของกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการวิจัยโดยสรุป ดังต่อไปนี้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยมี 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ กลุ่มบุคคลซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านต่อไปนี้ คือ การศึกษานอกระบบ การเรียนการสอนในทางพุทธศาสนา พุทธประวัติกิจของสงฆ์ หน้าที่ของพระสังฆาธิการ หลักธรรม ศิลปวัฒนธรรม การบริหารการศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 68 ท่าน
 2. กลุ่มพระภิกษุ ได้แก่ พระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสของวัดที่มีการจัดตั้งอุทยานการศึกษา และพระภิกษุที่มีส่วนร่วมในการจัดอุทยานการศึกษาในวัดที่อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 1 จำนวนทั้งสิ้น 69 รูป
 3. กลุ่มประชาชน ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาชม หรือมาใช้บริการบ่อยครั้งในอุทยานการศึกษาในวัดเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 1 จำนวนทั้งสิ้น 99 คน
- รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 236 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามชนิดปลายปิดและปลายเปิด

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะคำถามกำหนดให้เลือกตอบ (Check - List) จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นในเรื่องของอุทยานการศึกษา เป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นคำถามกำหนดให้เลือกตอบ และตอบได้มากกว่า 1 ข้อ ส่วนสุดท้ายของแบบสอบถามเป็นคำถามปลายเปิดให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดอุทยานการศึกษาในวัด จำนวน 28 ข้อ

รวมเป็นข้อคำถามทั้งหมด 32 ข้อ

วิธีการดำเนินการวิจัย

มีขั้นตอนของการศึกษาดังนี้

การศึกษากรอบแนวคิดของอุทยานการศึกษา

1. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานอุทยานการศึกษาศูนย์การเรียนรู้ (Learning Resource Centers) และพุทธศาสนา
2. การศึกษาด้วยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ในเรื่องของการจัดอุทยานการศึกษา เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ หน้าที่และบทบาท การให้บริการในการจัดอุทยานการศึกษา วิธีการจัดการ กิจกรรม สถานที่ตั้ง แหล่งงบประมาณ จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อพัฒนาแบบสอบถาม
3. สร้างแบบสอบถาม โดยนำข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัย และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญมาประกอบในการสร้างแบบสอบถาม
4. ให้อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ผู้ดูแลการวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิ อ่านวิจารณ์ จากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาแก้ไขตามข้อ เสนอแนะทั้งด้านเนื้อหาและสำนวนภาษาที่ใช้ จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อ เสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านมาพิจารณาปรับปรุงข้อคำถาม นำแบบสอบถามมาแก้ไขตามข้อ เสนอแนะ ก่อนนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้เชี่ยวชาญ และพระภิกษุผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม พร้อมทั้งขอนัดเวลาที่จะมาขอรับแบบสอบถามคืน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ประเภทประชาชน ผู้วิจัยจะนำแบบสอบถามไปให้ประชาชนที่อยู่ในเกณฑ์เข้ามาร่วมกิจกรรม ในอุทยานการศึกษาบ่อยครั้ง ตอบแบบสอบถามและรอรับด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเฉพาะแบบสอบถามที่ผู้ตอบให้ข้อมูลครบถ้วนทั้งฉบับ นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ทางสถิติ โดยแยกข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม ตามประเภทของกลุ่มตัวอย่าง คือ 1.กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 2.กลุ่มพระภิกษุ 3.กลุ่มประชาชน แล้ววิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นโดยการทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square) โดยแยกการทดสอบออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการหาความถี่และหาค่าร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับอุทยานการศึกษาในวัด ในเรื่องของวัตถุประสงค์ หน้าที่และบทบาท การให้บริการ วิธีการบริหาร กิจกรรม งบประมาณ และสถานที่ตั้งของอุทยานการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละและการทดสอบความแตกต่างของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างด้วยการทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square) ส่วนในเรื่องข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับอุทยานการศึกษาในวัด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสรุปเนื้อหาและ จัดกลุ่มข้อความ จากนั้นจะนำเสนอข้อมูลในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

1. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับอุทยานการศึกษา

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามในเรื่องอายุ วุฒิการศึกษา และอาชีพ

1. โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างจะมีอายุอยู่ในช่วง 26-40 ปี รองลงมาจะอยู่ในช่วง 41-55 ปี และ 16- 25 ปี ตามลำดับ
2. ในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับ อุดมศึกษา รองลงมาคือ การศึกษาระดับปริญญาธรรม 4-6 ประโยค และนักธรรมชั้นตรี, โท, เอก ตามลำดับ
ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่รับราชการและพระภิกษุ
3. ในกลุ่มพระภิกษุส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับนักธรรมชั้นตรี, โท, เอก รองลงมาคือ การศึกษาระดับอุดมศึกษา มัธยมศึกษา และการศึกษาระดับปริญญาธรรม 4-6 ประโยค ตามลำดับ
4. ในกลุ่มประชาชนส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา รองลงมาคือ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา ประชาชนโดยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพให้บริการ/รับจ้าง

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับอุทยานการศึกษาในวัด

1. ในด้านวัตถุประสงค์

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 สถานภาพมีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องวัตถุประสงค์ของอุทยานในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านที่ว่า อุทยานการศึกษาควรเป็น

แหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม รองลงมาคือ การเป็นแหล่งเผยแพร่ธรรมะ และการเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ตามลำดับ

2. ในด้านหน้าที่และบทบาทของอุทยานการศึกษาในวัด

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องหน้าที่และบทบาทของอุทยานในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านที่ว่าอุทยานการศึกษาควรมีหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม รองลงมาคือ การเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และการเป็นศูนย์กลางความร่วมมือกิจกรรมทางพุทธศาสนา ตามลำดับ

3. ในด้านกิจกรรม

3.1 กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของอุทยานการศึกษาในวัด

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในอุทยานการศึกษา โดยเฉพาะในเรื่องการจัดกิจกรรมสนับสนุนคนทำความดี รองลงมาคือ การอบรมคำสอนทางพุทธศาสนา การฝึกสมาธิและการสันทนาธรรม ตามลำดับ

3.2 กิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะในด้านการปลูกฝังค่านิยมรองลงมาคือ การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ตามลำดับ

3.3 กิจกรรมเพื่อให้ข่าวสารข้อมูล ความรู้ทั่วไป

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในกิจกรรมการให้ข่าวสารข้อมูลความรู้ทั่วไป โดยเฉพาะในด้านที่ว่าควรมีการจัดกิจกรรมให้ข่าวสารข้อมูลที่ทันสมัย

3.4 กิจกรรมเพื่อให้ข่าวสารข้อมูลทางด้านศาสนา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้อง ในกิจกรรมการให้ข่าวสารข้อมูลความรู้ทางศาสนา โดยเฉพาะในด้านที่ว่าควรมีการจัดกิจกรรมที่นำหลักศาสนา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รองลงมาคือ การให้ข่าวสารข้อมูลทางธรรมะ และการให้ความรู้ทางพิธีกรรมต่างๆ ตามลำดับ

3.5 กิจกรรมเพื่อความร่มรื่น สงบ เพลิดเพลินสบายใจ

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในกิจกรรมเพื่อความร่มรื่น สงบ เพลิดเพลิน สบายใจ โดยเฉพาะในด้านที่ว่าควรมีการจัดสถานที่ให้เหมาะแก่การพักผ่อน และการจัดให้มีต้นไม้ แหล่งน้ำในอุทยานการศึกษา รองลงมาคือการจัดมุมกิจกรรมอย่างมีสัดส่วน และการร่วมกันปรับปรุงอุทยานการศึกษา ตามลำดับ

3.6 กิจกรรมที่ควรมีในชุมชน

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในกิจกรรมที่ควรมีในชุมชน โดยเฉพาะในด้านการจัดกิจกรรมตามประเพณี และการพัฒนาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

3.7 กิจกรรมทางศาสนาที่ควรมี

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในกิจกรรมที่ควรมีทางศาสนา โดยเฉพาะในด้านการจัดกิจกรรมตามวันสำคัญ รองลงมาคือ การบรรยายธรรมทุกวันพระ และการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ตามลำดับ

4. ด้านการให้บริการ การอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการเรียนรู้ในอุทยานการศึกษา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องการอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการเรียนรู้ โดยเฉพาะในด้านที่ว่าควรมีวิทยากรแนะนำการใช้บริการ การจัดหาสื่อให้ผู้ให้บริการ และการจัดสื่อให้เรียนรู้ด้วยตนเอง

5. สถานที่ตั้ง

5.1 วัดที่ควรจัดตั้งอุทยานการศึกษา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในลักษณะวัดที่ควรจัดตั้งอุทยานการศึกษา โดยเฉพาะในวัดที่เป็นศูนย์รวมกิจกรรมท้องถิ่น รองลงมาคือวัดที่อยู่กลางชุมชน สัจจรสะดวกและวัดที่มีความร่มรื่น ทัศนียภาพที่งดงาม ตามลำดับ

5.2 ลักษณะการจัดอุทยานการศึกษา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในลักษณะการจัดอุทยานการศึกษา โดยเฉพาะในลักษณะการจัดให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยแยกเขตสังฆาวาสเป็นสัดส่วน รองลงมาคือ การจัดอุทยานการศึกษาให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ตามลำดับ

6. ด้านวิธีการจัดการ

6.1 ผู้ริเริ่มจัดตั้งอุทยานการศึกษา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องของผู้ริเริ่มจัดตั้งอุทยานการศึกษา โดยเฉพาะความเห็นที่ว่าผู้ริเริ่มควรมาจากการร่วมมือจากส่วนราชการ วัด และชุมชน

6.2 การดำเนินการ

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องลักษณะการดำเนินการในอุทยานการศึกษา โดยการให้วัดเป็นผู้ดำเนินการ

6.3 คณะกรรมการบริหารอุทยานการศึกษาในวัด

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในลักษณะของกรรมการบริหารอุทยานการศึกษา โดยการจัดให้กรรมการจากส่วนราชการ วัด และประชาชนทำการบริหารร่วมกัน

6.4 ผู้บริหารอุทยานการศึกษาในวัด

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องลักษณะผู้บริหารอุทยานการศึกษา โดยเห็นว่าควรเป็นเจ้าของวาส/พระภิกษุผู้จัดตั้งอุทยานการศึกษา

6.5 หน่วยงานที่อุทยานการศึกษาควรสังกัด

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องหน่วยงานที่อุทยานการศึกษาควรสังกัด โดยเห็นว่าควรสังกัดกรมการศาสนา

6.6 ความรู้ของผู้บริหารงานอุทยานการศึกษา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องความรู้ของผู้บริหารอุทยานการศึกษา โดยเฉพาะในด้านพระพุทธศาสนา รองลงมาคือ ด้านจิตวิทยา การแนะแนว และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามลำดับ

6.7 บุคลากรในอุทยานการศึกษา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในลักษณะบุคลากรในอุทยานการศึกษา โดยเห็นว่าควรเป็นพระภิกษุในวัดที่จะจัดตั้งอุทยานการศึกษา

6.8 ความรู้ของบุคลากรในอุทยานการศึกษา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องความรู้ของบุคลากรในอุทยานการศึกษา โดยเฉพาะในด้านพระพุทธศาสนา รองลงมาคือ ด้านเทคโนโลยีการศึกษาและด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามลำดับ

6.9 คุณสมบัติของบุคลากรในอุทยานการศึกษา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องคุณสมบัติของบุคลากรในอุทยานการศึกษา โดยเฉพาะในด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และด้านมนุษยสัมพันธ์ รองลงมาคือ ด้านการมีความสำนึก-รักในศิลปวัฒนธรรมอย่างจริงจัง การเป็นผู้นำ และมีความทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ ตามลำดับ

7. แหล่งงบประมาณของอุทยานการศึกษา

โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องแหล่งงบประมาณของอุทยานการศึกษา โดยเห็นว่าควรได้จากเงินบริจาคจากมูลนิธิ เอกชน ประชาชน รองลงมาคือ การจัดการรายได้พิเศษจากการจัดกิจกรรมในชุมชน ตามลำดับ

จากผลการวิจัยสามารถสรุปเป็นแนวคิดเรื่องการจัดอุทยานการศึกษาในวัดที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นชอบด้วยมากที่สุดในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์อุทยานการศึกษาควรเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
2. หน้าที่และบทบาทอุทยานการศึกษาควรมีหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
3. กิจกรรมในอุทยานการศึกษาควรมีกิจกรรมดังต่อไปนี้
 - 3.1 กิจกรรมเพื่อให้ข่าวสารที่ทันสมัย
 - 3.2 กิจกรรมสนับสนุนคนทำความดี

- 3.3 กิจกรรมการปลูกฝังค่านิยมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
 - 3.4 กิจกรรมการนำหลักศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
 - 3.5 กิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา
 - 3.6 กิจกรรมการจัดสถานที่ให้เหมาะสมแก่การพักผ่อนและการจัดให้มี
ต้นไม้ แหล่งน้ำ
 - 3.7 กิจกรรมตามประเพณีและกิจกรรมการพัฒนาสิ่งที่เป็นประโยชน์
ต่อชุมชน
4. การให้บริการในอุทยานการศึกษาควรมีวิทยากรในการแนะนำการใช้
บริการ
 5. สถานที่ตั้งของอุทยานการศึกษาควรตั้งในวัดที่เป็นศูนย์รวมกิจกรรมท้องถิ่น
และจัดให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยแยกเขตสงฆ์มาวาสเป็นสัดส่วน
 6. วิธีการจัดการในอุทยานการศึกษา โดยส่วนรวมเห็นว่าผู้ริเริ่มจัดตั้ง
อุทยานการศึกษาควรมาจากความร่วมมือของส่วนราชการ วัด และชุมชน
โดยให้วัดเป็นผู้ดำเนินการ คณะกรรมการบริหารควรเป็นกรรมการจากส่วน
ราชการ วัด และประชาชน ผู้บริหารและบุคลากรควรเป็นพระภิกษุ ความรู้
ของบุคลากรที่ควรมีคือความรู้ทางพระพุทธศาสนา บุคลิกภาพที่ควรมีคือการมี
มนุษยสัมพันธ์ และอุทยานการศึกษาควรสังกัดกรมการศาสนา
 7. แหล่งงบประมาณของอุทยานการศึกษา โดยส่วนรวมเห็นว่าควรได้จากเงิน
บริจาคมูลนิธิ เอกชน ประชาชน

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาข้อคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญ พระภิกษุ และประชาชน
เกี่ยวกับอุทยานการศึกษาในวัด ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น สมควรจะนำมา
อภิปรายในที่นี้ ดังต่อไปนี้

1. ด้านวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาในวัดที่พบว่าส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า อุทยานการศึกษาควรเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งโดยทั่วไปนั้น การจะพัฒนาจะครอบคลุมไปถึงความหมายที่ว่า การพัฒนา คือ การสร้างขึ้นมาใหม่ หรือการทำให้ดีขึ้น ในที่นี้อาจหมายความว่าคือการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม สามารถกระทำได้หลายวิธี เช่นการสอน การอบรม และการที่อุทยานการศึกษาเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ก็สามารถทำได้โดยการสอน การอบรม ของบุคลากรในอุทยานการศึกษาในวัด ซึ่งก็คือ พระภิกษุนั่นเอง การจัดอุทยานการศึกษาในวัด ก็เพื่อปรับปรุงแนวทางด้านการเรียนรู้ การเผยแพร่ความรู้ทางด้านศาสนาด้วยวิธีการนำเสนอประเภทต่างๆ มาใช้ ซึ่งจะจัดสภาพการเรียนรู้จริยธรรม คุณธรรม แบบให้ผู้เรียนยอมรับด้วยความพอใจ เต็มใจ อันเป็นผลเนื่องจากการจัดสถานที่เป็นธรรมชาติ ช่วยโน้มน้าวจิตใจให้เข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายขึ้น ส่วนวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาในวัดข้อที่ว่าควรเป็นแหล่งเผยแพร่ธรรมะนั้น ก็สอดคล้องกับหน้าที่หลักของพระภิกษุ ซึ่งก็คือ การอบรมสั่งสอนจริยธรรม ที่นับเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด (ชาเลียง วุฒิจันทร์, 2526) จะเห็นว่าส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นสอดคล้องกันใน เรื่องของวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาในวัดใน 2 ด้านดังกล่าว ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าเป็นการจัดอุทยานการศึกษาในวัดซึ่งเป็นสถานที่ประกอบภารกิจหลักในการสืบทอดพระศาสนา การเผยแพร่ธรรมะ ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมอยู่แล้ว

วัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาในวัดข้อที่ว่าควรเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมนับเป็นการสังเกตเห็นความงามและคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในวัด รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมอันดีงามของสังคมแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไทย ที่ควรจะได้รับการเก็บรักษา ถ่ายทอดสืบต่อไป การอนุรักษ์ในที่นี้จึงหมายความว่า เป็นการรักษาและสืบทอด ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม อันสืบเนื่องมาจากการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับวัดให้คงอยู่ตามสภาพเดิม และหากมีการซ่อมแซมงานศิลปะที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ก็ควรให้ช่างที่มีฝีมือและความรู้ในศิลปะด้านนั้นๆ

อย่างแท้จริง เป็นผู้จัดการ และถ้าเป็นประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยม หากมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยโดยมิทำให้คุณค่าของสิ่งเหล่านั้นเสียหายไปก็จะเป็นการช่วยในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมได้ทางหนึ่ง ดังที่ ทวีป อภิลิทธิ์ (2533) กล่าวว่าวัดนอกจากจะมีส่วนสำคัญในอันที่จะช่วยเหลือสังคมในด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอนในด้านธรรมศึกษาแล้ว ยังให้ความรู้ส่วนหนึ่ง ในด้านศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นเหมือนที่สมัยโบราณเคยทำมาด้วย

2. ด้านหน้าที่และบทบาทของอุทยานการศึกษาในวัด จากผลการวิจัยพบว่าโดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่าง เห็นว่าอุทยานการศึกษาควรมีหน้าที่และบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตรงกับวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาที่ว่าควรเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ส่วนหน้าที่และบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาก็สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ว่า เป็นแหล่ง เผยแพร่ธรรมะ ซึ่งหน้าที่และบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการเผยแพร่ธรรมะนั้น นับเป็นบทบาทของวัดที่มีมาแต่ครั้งอดีต ซึ่งการจะเผยแพร่ธรรมะนั้นเป็นภารกิจที่สำคัญของพระสงฆ์ด้วย และเนื่องด้วยสภาพสังคมที่วุ่นวาย ไม่สงบสุข เพราะบุคคลในสังคมขาดจริยธรรม จึงทำให้พระสงฆ์เกิดความสำนึกที่จะต้องช่วยเหลือสังคมขึ้นอีกโดยการเริ่มต้นบทบาทใหม่ ๆ ของพระสงฆ์อีกครั้ง (พระราชวรานูณี, 2513) ซึ่งตรงกับผลการวิจัยในครั้งนี้ ที่พบว่าโดยส่วนรวมต้องการให้อุทยานการศึกษาในวัดมีหน้าที่ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมเช่นกัน

3. ด้านการให้บริการ การอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการเรียนรู้ในอุทยานการศึกษา โดยส่วนรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีวิทยากรแนะนำการให้บริการ การจัดหาสื่อให้ผู้ให้บริการ และการจัดสื่อให้เรียนรู้ด้วยตนเอง จากสภาพความเป็นจริงในอุทยานการศึกษาในวัดยังไม่มีวิทยากรแนะนำบริการเลย และการจัดสื่อที่ให้บริการมีเพียงส่วนน้อยที่ทำการจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบ เนื่องจากลักษณะการจัดอุทยานการศึกษาในวัดนั้นๆ ยังไม่มีแบบแผนที่แน่นอน จึงควรจะมีการจัดวิทยากรแนะนำการให้บริการ การจัดหาสื่อ

ให้ผู้ให้บริการและการจัดหาสื่อให้เรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้เข้ามาใช้บริการสามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการ ตรงตามหลักในการจัดอุทยานการศึกษาในวัดที่ต้องการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ผู้ที่เข้ามาใช้บริการได้เรียนรู้ตามความสามารถของเขาโดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา อายุ ก็จะทำให้เกิดผลการเรียนรู้ที่ดีที่สุด ซึ่งบุคลากรดังกล่าวข้างต้นนั้น ควรจะเป็นพระภิกษุหรือประชาชนในชุมชนนั้นๆ เนื่องจากเป็นบุคคลที่มีความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรในอุทยานการศึกษาในวัด และชุมชน

4. สถานที่ตั้ง

วัดที่ควรจัดตั้งอุทยานการศึกษาควรเป็นวัดที่เป็นศูนย์รวมกิจกรรมท้องถิ่น ลักษณะการจัดอุทยานการศึกษาควรจัดให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยแยกเขตสังฆาวาส เป็นสัดส่วน พบว่ามีความสอดคล้องกับแนวทางของกรมการศาสนา(2538)ที่ว่า ควรเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน รวมทั้งมีการจัดวางผังวัดที่เป็นสัดส่วน โดยแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตฌาปนสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ รวมทั้งควรมีการปลูกสร้างสิ่งที่เป็นความรู้ในอุทยานการศึกษาในวัดด้วย เช่น ต้นไม้ พืชตัวอย่าง แผ่นป้ายอธิบายเนื้อหา หุ่นจำลอง เป็นต้น

5. จากแนวทางการบริหารงานในอุทยานศึกษานั้นจะพบว่า โดยส่วนรวมเห็นว่าผู้บริหารงานในอุทยานการศึกษาควรเป็นพระภิกษุ และควรเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านจิตวิทยาการแนะแนว เพราะในการบริหารงานในอุทยานการศึกษาในวัดนั้น มีความคล้ายคลึงกับการบริหารงานในศูนย์การเรียนรู้ทั่วไป ที่บุคลากรซึ่งก็คือพระภิกษุควรมีความรู้ในด้านจิตวิทยาการแนะแนวเพื่อที่จะได้สามารถแนะนำ ชี้แนะ ชักจูงประชาชนให้คล้อยตาม ในการเข้ามาใช้บริการ มาช่วยกันจัด พัฒนาอุทยานการศึกษาในวัดให้ดีขึ้นและคงอยู่ตลอดไปเพราะการจัดอุทยานศึกษานั้นไม่สามารถทำได้ด้วยคนเพียงคนเดียว ควรจะต้องอาศัยการทำงานแบบเป็นหมู่คณะ และหากคณะผู้ทำงานมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการจัดทำย่อมทำให้เกิดความเต็มใจ ก่อให้เกิดงานที่มีคุณภาพ

6. แหล่งงบประมาณของอุทยานการศึกษา

เห็นว่าควรได้จากเงินบริจาคจากมูลนิธิ เอกชน ประชาชน เนื่องมาจากวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสื่อกลางระหว่างชุมชนหากมีการจัดตั้งมูลนิธิในชุมชนก็จะทำให้การบริหารงบประมาณทำได้ง่ายขึ้น การพัฒนางานต่างๆ ก็สามารถทำได้อย่างรวดเร็วและตรงกับความต้องการของชุมชนด้วย จากสภาพความเป็นจริงที่ว่าวัดเป็นศาสนสถานที่มีได้มีการประกอบกิจกรรมเพื่อหารายได้ในเชิงธุรกิจ ประชาชนซึ่งเป็นเสมือนเจ้าของศาสนสถานในชุมชนนั้นๆ จึงควรมีส่วนในการร่วมกันบริจาคเงินเพื่อพัฒนาวัดในชุมชนของตนเองด้วย ซึ่งปัจจุบันส่วนราชการก็ได้มีการจัดสรรงบประมาณให้สำหรับการจัดอุทยานการศึกษาในวัดแล้ว (กรมการศาสนา : 2538) แต่ถ้าหากทางชุมชนต่างๆ จะหาแนวทางในการจัดได้ก่อนที่จะรออนุมัติเพียงอย่างเดียวก็จะเป็นการช่วยกันพัฒนาอุทยานการศึกษาในวัดได้ทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1.1 ควรจะมีการศึกษารูปแบบอุทยานการศึกษาที่สังกัดหน่วยงานอื่น เช่น อุทยานการศึกษาในโรงเรียน เนื่องจากอุทยานการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยในการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ส่งเสริมการเรียนนอกเหนือจากในชั้นเรียน เพื่อการที่จะอ้างอิงผลการวิจัยที่ได้กลับไปพัฒนาอุทยานการศึกษาในหน่วยงานนั้นให้สมบูรณ์ขึ้น

1.2 ควรที่จะสำรวจความคิดเห็นโดยการทำวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อที่จะสามารถอธิบายรายละเอียดของอุทยานการศึกษาในบางประเด็นได้ชัดเจนขึ้น เพื่อได้รูปแบบอุทยานการศึกษาแบบที่มีความครอบคลุมทุกด้าน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนารูปแบบอุทยานการศึกษาในวัดสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการเมื่อเปรียบเทียบรูปแบบอุทยานการศึกษาในวัดที่ได้จากผลการวิจัยในครั้งนี้ กับที่ปรากฏในคู่มืออุทยานการศึกษาในวัดของกองพุทธศาสนสถานพบว่า รูปแบบการจัดส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกัน ยกเว้นรายละเอียดในเรื่องของคุณสมบัติของบุคลากรในอุทยานการศึกษาที่ควรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มนุษยสัมพันธ์ดี มีความทันสมัย กรมฯ ควรจะจัดการคัดเลือกบุคลากรที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมาร่วมงาน เพื่อให้การพัฒนาอุทยานการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ